

Отримано: 06 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 11 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 21 вересня 2017 р.

e-mail: nataliya.mamontova@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-6(34)-8-13

Мамонтова Н. А. Удосконалення механізму інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства України / Н. А. Мамонтова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», вересень 2017. – № 6(34). – С. 8–13.

УДК 330.32: 330.34

JEL-класифікація: Q 10

Мамонтова Наталія Анатоліївна,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національний університет «Острозька академія»

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У науковій праці наведено узагальнення теоретичних положень щодо інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства. Розкрито зміст і завдання механізму інвестиційного забезпечення сільського господарства. Наведено особливості сільського господарства, що значимо впливають на формування інвестиційного ризику. Виділено традиційні та новітні економічні інструменти регулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарське виробництво, інвестиційна діяльність, інвестиційний механізм, інвестиційне забезпечення.

Мамонтова Наталья Анатольевна,

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов, учета и аудита,
Национальный университет «Острожская академия»

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ

В научной статье приведено обобщение теоретических основ инвестиционного обеспечения развития сельского хозяйства. Раскрыто содержание и задачи механизма инвестиционного обеспечения сельского хозяйства. Приведены особенности сельского хозяйства, которые в значительной мере влияют на формирование инвестиционного риска. Выделены традиционные и современные экономические инструменты регулирования инвестиционной деятельности в агропромышленном комплексе.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственное производство, инвестиционная деятельность, инвестиционный механизм, инвестиционное обеспечение.

Natalia Mamontova,

Professor, Doctor of Economic Sciences, Head of Finances,
Accounting and Auditing Department, The National University of Ostroh Academy

IMPROVEMENT OF AGRICULTURE DEVELOPMENT INVESTMENT ASSURANCE MECHANISM IN UKRAINE

The theoretical theses of investment assurance for agricultural development have been generalized in the scientific paper. The essence and tasks of the mechanism of investment assurance of agriculture have been revealed. The peculiarities of agriculture that significantly influence the formation of investment risk have been investigated. The traditional and newest economic instruments for regulation of investment activity in the agroindustrial complex have been highlighted.

Key words: agriculture, agricultural production, investment activity, investment mechanism, investment assurance.

Актуальність теми дослідження. Сільське господарство України відчуває нестачу інвестиційних ресурсів. Зокрема, зношеність основних засобів сільського господарства сягає 80%, більшість машин та обладнання мають термін служби понад 15 років. Водночас сільськогосподарські виробники не мають досвіду застосування сучасних технологій управління інвестиціями.

Через негативні наслідки фінансово-економічної кризи ризиковість інвестиційної діяльності в сільському господарстві різко збільшилася. Економічна мотивація інвесторів до організації економічної діяльності в сільському господарстві є недостатньою.

Тому в сучасних умовах слід вжити заходів, спрямованих на стимулювання інвестиційної активності в сільському господарстві.

Необхідно розробити стратегічні орієнтири інвестиційного забезпечення сільського господарства, які мають узгоджуватися з довгостроковими завданнями державної інвестиційної та аграрної політики.

Ступінь дослідження проблеми. Актуальні теоретичні та науково-практичні проблеми інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства знаходяться в полі зору провідних науковців. Так, над вказаною проблематикою плідно працюють Н. Бабіна, А. Буряк, С. Захарін, І. Котьякалова, Г. Натрошвілі, М. Однорог та інші науковці. Однак наявні дослідження не акцентують увагу на необхідності застосування гнучких механізмів регулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських виробників, забезпечення агропромислового комплексу в сучасних умовах, які характеризуються загостренням кризових проявів. Доцільно сформулювати новітні підходи організації інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства.

Мега статті – викласти результати дослідження з проблем активізації інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства України в сучасних умовах.

Результати дослідження. Для підтримки стабільного розвитку сільського господарства важливе значення має державна політика залучення, супроводження та підтримки інвестиційної діяльності. Вона формується, виходячи із ключових параметрів державної інвестиційної та державної аграрної політики. Політика стимулювання інвестиційної активності в сільському господарстві включає нормативно-правове (зокрема, законодавче) регламентування, економічне регулювання та застосування інших заходів адміністративного змісту. Наприклад, в Україні ці заходи частково визначені на законодавчому рівні, зокрема в Законі України «Про інвестиційну діяльність» [4].

Організація регулювання інвестиційного процесу в сільському господарстві є складним завданням, що обумовлене необхідністю врахування низки чинників, які органами державної влади та суб'єктами господарювання можуть контролюватися лише частково.

Серед традиційних економічних інструментів регулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі можемо виділити такі [1; 2; 5; 8; 9]:

- активізація інвестиційної діяльності на основі підтримки привабливого інвестиційного клімату;
- формування ефективного механізму надання державних фінансових гарантій;
- застосування митних пільг на машини та обладнання, що завозиться як інвестиції для створення нових сільськогосподарських виробництв;
- проектування та виконання державних цільових програм, спрямованих на підтримку високої економічної активності в сільському господарстві;
- часткова компенсація вартості закупівлі або використання новітньої техніки, яку використовують у сільському господарстві;
- фінансування бюджетним коштом заходів «некомерційної підтримки» розвитку сільського господарства;
- підтримка впровадження ресурсозберігаючих технологій у сільському господарстві (зокрема, бюджетним коштом);
- підтримка кредитної активності сільськогосподарських виробників, зокрема в частині використання інвестиційних кредитів;
- використання в сільському господарстві «зелених» інвестицій, тобто екологічно орієнтованих інвестицій;
- реалізація програм і проектів на засадах державно-приватного партнерства;
- стандартизація продукції, сертифікація агропромислових виробництв (підприємств);
- надання бюджетних субсидій, субвенцій і дотацій окремим категоріям сільськогосподарських виробників у визначених законом випадках (це дозволяє, зокрема, знизити інвестиційні ризики).

Проаналізуємо стан інвестиційної діяльності в сільському господарстві України.

Дані про капітальні інвестиції підприємств сільського господарства наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції в економіці України та в сільському господарстві млрд грн

Види економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	2012	2013	2014	2015	2016
Національне господарство – всього		293,6	267,7	219,4	273,1	359,2
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	01	19,1	18,6	18,3	29,3	49,6
Довідково: частка сільського господарства у формуванні загального показника, %	01	6,51	6,95	8,38	10,73	13,82

Складено за даними Держстату [6]. Розрахунки автора.

Протягом 2013–2014 рр. підприємства сільського господарства знижували інвестиційну активність, а у 2015–2016 рр. – навпаки, її нарощували, про що свідчать дані щорічних обсягів залучених капітальних інвестицій (у фактичних цінах) за відповідні роки. Показово, що у 2016 р. обсяг залучених капітальних інвестицій у сільському господарстві (49,6 млрд грн) перевищив відповідний показник 2014 р.

(18,3 млрд грн) у 2,7 разів, тоді як загалом у національному господарстві показник 2016 р. перевищив показник 2014 р. лише в 1,6 разів. Унаслідок цього частка освоєних капітальних інвестицій у сільському господарстві протягом 2014–2016 рр. збільшувалася (8,38% у 2014 р., 10,73% у 2015 р., 13,82% у 2016 р.). Ці дані свідчать про збільшення відносної інвестиційної активності підприємств сільського господарства, що в умовах системної фінансово-економічної кризи є надзвичайно важливим чинником антициклічного регулювання, а також стимулювання загальної виробничої активності.

Доцільно проаналізувати тенденції фінансування капітальних інвестицій бюджетним коштом, що дасть змогу зробити висновки про рівень прямої державної підтримки інвестиційного процесу в сільському господарстві. Дані про обсяг фінансування капітальних інвестицій коштом державного бюджету наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Обсяг освоєних капітальних інвестицій коштом державного бюджету, млн грн

Види економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	012	2013	2014	2015	2016
Національне господарство – всього		17141,2	6497,8	2738,7	6919,5	9264,1
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	01	73,3	28,3	18,1	5,8	5,1

Складено за даними Держстату [6].

Протягом 2013–2014 рр. обсяг фінансування капітальних інвестицій коштом державного бюджету загалом у національному господарстві та зокрема в сільському господарстві – падав, натомість у 2015–2016 рр. зростав, а в сільському господарстві – падав. Вказане свідчить про зменшення протягом 2012–2016 рр. рівня прямої державної підтримки капітальних інвестицій у сільському господарстві. Таке становище видається, з одного боку, логічним, оскільки підприємства сільського господарства демонструють позитивні фінансові результати, а тому спроможні фінансувати інвестиційну діяльність за власні кошти. Слід врахувати, що більшість підприємств сільського господарства мають недержавну форму власності, і тому фінансування їхньої інвестиційної діяльності має здійснюватися переважно коштом приватних інвестицій.

Обмеженість фінансування інвестиційної діяльності сільськогосподарського виробництва із залученням бюджетних коштів пояснюють також значним дефіцитом бюджетного ресурсу (недостатністю державних фінансів).

Дані про прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України та в сільському господарстві, млн дол.США

Види економічної діяльності	Код за КВЕД	Обсяг на 1 січня					На 31 грудня 2016
		2012	2013	2014	2015	2016	
УКРАЇНА – всього		49494,4	53178,1	53704,0	40725,4	36154,5	37655,5
Сільське господарство	01	683,6	699,5	769,9	613,0	499,1	497,0
Довідково: частка сільського господарства у формуванні загального показника, %	01	1,38	1,32	1,43	1,51	1,38	1,32

Складено за даними Держстату [10]. Розрахунки автора.

Частка сільського господарства в загальному обсязі нагромаджених прямих іноземних інвестицій є незначною, і протягом 2014–2016 рр. вона зменшувалася. Вказане може свідчити про зниження рівня інвестиційної привабливості сільського господарства для іноземних інвесторів, а також про вжиття органами державного регулювання відповідних захисних механізмів.

Іноземні інвестори вказують на зниження інвестиційної привабливості сільського господарства України, у тому числі внаслідок збільшення інвестиційних ризиків, зокрема ризику повернення капіталу. Дається також взнаки значна політична та економічна нестабільність, млявість у проведенні реформ, висока невизначеність щодо перспектив вирішення численних макроекономічних проблем.

На основі даних таблиці 3 можна визначити обсяг «чистого приросту» прямих іноземних інвестицій (різниця між обсягом вкладених іноземних інвестицій та обсягом вилучених іноземних інвестицій). Від'ємне значення показника означатиме, що протягом аналізованого періоду було вкладено менший обсяг іноземних інвестицій, аніж вилучено. Результати розрахунків представлено в таблиці 4.

Таблиця 4

**Чистий приріст прямих іноземних інвестицій в економіці України
та в сільському господарстві, млн дол. США**

Види економічної діяльності	Код КВЕД	2012	2013	2014	2015	2016
УКРАЇНА – всього		3683,7	525,9	-12979	-4570,9	1501
Сільське господарство	01	15,9	70,4	-156,9	-113,9	-2,1

Складено автором за даними таблиці 3.

Тенденції чистого приросту прямих іноземних інвестицій у сільському господарстві значною мірою обумовлено відповідними тенденціями в національній економіці. Так, обсяг чистого приросту прямих іноземних інвестицій і в національному господарстві, і в сільському господарстві зростає у 2012 та 2013 роках і спадає у 2014 та 2015 роках.

Тенденції залучення прямих іноземних інвестицій до сільського господарства є нестійкими. Це пояснюють тим, що системні іноземні інвестори вкладають інвестиції переважно в періоди сприятливої ринкової кон'юнктури та економічного зростання, однак швидко вилучають інвестиції у кризові періоди. Очевидно, що значний обсяг залучених прямих іноземних інвестицій спрямовується на поповнення оборотних засобів, і це не пов'язано із інвестуванням у створення основного капіталу та впровадження сучасних технологій.

Серед ключових проблем організації інвестиційної діяльності в сільському господарстві слід виділити [2; 3; 7; 9]: відсутність виваженої державної політики, спрямованої на підтримку інвестиційної активності в сільському господарстві; відсутність практики застосування ефективних інструментів підтримки інвестиційної діяльності, що апробовані світовим досвідом; обмеження можливостей інвестиційного кредитування сільськогосподарського виробництва; нерозвинутість ринкової інфраструктури (зокрема, інфраструктури залучення інвестицій на фондовому ринку).

Проведений аналіз зазначив наявність суттєвих проблем організації інвестиційної діяльності в сільському господарстві, доцільність застосування комплексних заходів, спрямованих на стимулювання залучення інвестицій у сільськогосподарське виробництво із використанням різних джерел фінансування.

Підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства, на нашу думку, має бути ключовим інструментом залучення інвестицій, які вкладають переважно в об'єкти основних засобів на прийнятних умовах. Доцільно сприяти припливу інвестицій, які вкладають у створення та впровадження новітніх сільськогосподарських технологій.

На практичному рівні поліпшення інвестиційної привабливості сільського господарства може проявлятися як створення додаткових мотиваційних причин у вкладенні інвестицій у будь-яких формах. Серед цих форм слід виділити нове інвестування коштом власних джерел (внески до статутного капіталу, купівля акцій), реінвестування (прибуток, амортизаційні відрахування), залучення зовнішніх інвестицій (насамперед, іноземні інвестиції). Серед цих причин слід виділити збільшення прибутковості, мінімізацію інвестиційних ризиків, наявність гарантій повернення інвестицій, передача земельної ділянки в оренду тощо.

Державна політика підтримки інвестиційної діяльності в сільському господарстві повинна представляти не просту сукупність «декларативних» нормативно-правових актів, а бути формалізованою у формі конкретних і чітких цільових програм, а також конкретних інвестиційних пропозицій у формі інвестиційних бізнес-планів.

Вирішення завдання поліпшення інвестиційної привабливості сільського господарства слід здійснювати, насамперед, через удосконалення організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності у сільському господарстві, а також вжиття комплексних науково обґрунтованих заходів, спрямованих на підтримку припливу інвестицій до сільськогосподарського виробництва.

Для цього слід урахувати кращий світовий досвід. У розвинутих державах напрацьовано великий досвід інвестиційного кредитування сільськогосподарських виробників. Банківські установи використовують гнучкі важелі кредитування сільськогосподарських підприємств [8; 11]. До країн із найвищою питомою вагою позичкових коштів в аграрному капіталі належать Англія і Німеччина – близько 50%, Франція – понад 40%, Італія та Бельгія – понад 30%. У країнах Європейського Союзу 40% господарств повністю залежать від залучення позичкових коштів і лише 25% фермерських господарств обходиться без банківських кредитів. Цікавим є і досвід організації клієнтського кредитування. У США від 40 до 80% сукупних виробничих витрат фермерів покривається коштом кредитів (із них більшість – пільгові), частка позичкового капіталу становить у разі купівлі нерухомості до 70%, машин та устаткування – від 40 до 70%, худоби – близько 50%; причому понад 70% усіх сільськогосподарських машин американський фермер купує за лізингом у кредит терміном на 5–8 років із річною ставкою 3–5%. У Німеччині

кредити надають на термін 6, 10, 15, 20 років під 8–9% річних. Товаровиробник має досить широкий вибір різних видів пільгових кредитів і банків-кредиторів [7; 11].

У країнах ЄС особливим механізмом стимулювання інвестиційної діяльності в сільському господарстві є продовольчі програми. Такі програми дозволяють створити прозорі та зрозумілі інструменти державного впливу на інвестиційні процеси в сільському господарстві, вони спрямовані, зокрема, на підтримку належної інвестиційної активності підприємств, що здійснюють виробництво сільськогосподарської сировини у пріоритетних видах діяльності. У США діє низка програм підтримки сільського господарства, які передбачають застосування прямих і непрямих важелів підтримки інвестиційної діяльності, насамперед, у частині мінімізації інвестиційних ризиків та підтримки сумлінної конкуренції.

На нашу думку, ключовим елементом стимулювання високої інвестиційної активності в сільському господарстві України в сучасних умовах має стати підтримка відповідних кредитних програм. Завдання стимулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських виробників на основі залучення та використання кредитного ресурсу необхідно вирішувати, виходячи як із потреб агропромислових підприємств, так і банківської системи (оскільки банки можуть надавати кредити лише за умов наявності фінансового ресурсу, а також за умов невисокого кредитного ризику).

Тому активізація інвестиційного кредитування сільськогосподарського виробництва має здійснюватися на основі підтримки доступу банківських установ до дешевого фінансового ресурсу, що може бути спрямований саме на вказані цілі.

Надання інвестиційних кредитів, що спрямовуються на поповнення основного капіталу сільськогосподарського виробництва, пов'язано з додатковими ризиками. Це пояснюють тим, що економічні умови функціонування сільськогосподарських підприємств можуть швидко змінитися, а тому у процесі виконання довгострокової кредитної угоди можуть виникнути нові фактори, що здатні суттєво вплинути на результат господарювання. Поширеним засобом мінімізації ризиків інвестиційної діяльності є страхування, однак у сільському господарстві воно не розповсюджене. Тому можливе використання особливої форми мінімізації кредитного ризику – надання під заставу прав на використання земельної ділянки або майбутнього врожаю.

Висновки. Інвестиційна привабливість сільського господарства України є недостатньою. Через це втрачається економічна мотивація інвесторів до організації економічної діяльності в сільському господарстві. Доведено необхідність розробки цільових програм, у яких мають бути визначені ключові орієнтири інвестиційного забезпечення сільського господарства.

Державна політика залучення, супроводження та підтримки інвестиційної діяльності має важливе значення для підтримки стабільного розвитку сільського господарства. Організація регулювання інвестиційного процесу в сільському господарстві є складним завданням, що обумовлене необхідністю врахування низки чинників, які органами державної влади та суб'єктами господарювання можуть контролюватися лише частково.

Виділено основні проблеми організації інвестиційної діяльності в сільському господарстві: відсутність виваженої державної політики, спрямованої на підтримку інвестиційної активності в сільському господарстві; відсутність практики застосування ефективних інструментів підтримки інвестиційної діяльності, що апробовані світовим досвідом; обмеження можливостей інвестиційного кредитування сільськогосподарського виробництва; нерозвинутість ринкової інфраструктури (зокрема, інфраструктури залучення інвестицій на фондовому ринку).

Стратегічним елементом залучення інвестицій у сільськогосподарське виробництво має стати підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства. Водночас важливого значення слід надавати інвестиціям, які вкладають у пріоритетні сфері діяльності, переважно в об'єкти основних засобів.

Вирішення завдання поліпшення інвестиційної привабливості сільського господарства слід здійснювати, насамперед, через удосконалення організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності в сільському господарстві, а також вжиття комплексних науково обґрунтованих заходів, спрямованих на підтримку припливу інвестицій до сільськогосподарського виробництва. Ключовим елементом стимулювання високої інвестиційної активності в сільському господарстві України в сучасних умовах має стати підтримка відповідних кредитних програм. Активізація інвестиційного кредитування сільськогосподарського виробництва має здійснюватися на основі підтримки доступу банківських установ до дешевого фінансового ресурсу, що може бути спрямований саме на вказані цілі. Також можливе використання особливої форми мінімізації кредитного ризику – надання під заставу прав на використання земельної ділянки або майбутнього врожаю.

Перспективи подальших розвідок. Надалі слід розробити науково-методичні підходи до оцінювання інвестиційної привабливості сільського господарства України з урахуванням прогнозів динаміки світових ринків продовольства.

Література:

1. Бабіна Н. О. Інвестиційне забезпечення сталого економічного розвитку / Н. О. Бабіна // Економіка і управління. – 2015. – № 4. – С. 93–97.
2. Буряк А. В. Інвестиційно-інноваційне прискорення розвитку аграрних підприємств [монографія] / А. В. Буряк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 204 с.
3. Дадашев Б. А. Інвестиційний розвиток сільського господарства України / Б. А. Дадашев // Агроінком. – 2013. – № 4–6. – С. 43–46.
4. Закон України «Про інвестиційну діяльність» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 47. – 646 с.
5. Захарін С. В. Фінансові важелі активізації інвестиційної та інноваційної діяльності / С. В. Захарін // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 1. – С. 88–93.
6. Капітальні інвестиції / Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <https://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Котьялова І.В. Концепція забезпечення кредитоспроможності підприємств АПК / І. В. Котьялова // Економіка: проблеми теорії і практики [збірник наукових праць]. – 2009. – Випуск 251. – Т. 3. – С. 561–570.
8. Натрошвілі Г. Р. Фінансові інструменти стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності / Г. Р. Натрошвілі // Економіка і управління. – 2016. – № 1. – С. 134–139.
9. Однорог М. А. Розвиток інвестиційного забезпечення в сільськогосподарських підприємствах агропромислового комплексу / М. А. Однорог // Економіка та держава. – 2014. – № 10. – С. 49–50.
10. Прямі іноземні інвестиції / Держстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <https://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Сільськогосподарський кредит [Електронний ресурс]. – Доступний з : <https://books.br.com.ua/47812>.